

ROCZNIK TOMISTYCZNY
8 (2019)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
8 (2019)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
8 (2019)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Mieczysław Gogacz, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Karolina Ćwik, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop, Mikołaj Krasnodębski, Piotr Roszak, Henryk Anzulewicz, Piotr Jaroszyński, Imelda Chłodna-Błach

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2019

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93,

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: ksiegaria@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
Richard Fafara Ideologia i filozofia arystotelesowska.....	13
Mieczysław Gogacz La vérité, fondement de l'éthique.....	23
Peter A. Redpath Why Western Catholic Higher Education Needs to Recover Its Soul.....	31
Dawid Lipski Nauczanie etyki w szkołach podstawowych – kilka uwag.....	37

Rozprawy i artykuły

Marek P. Prokop Wpływ filozofii Awicenny na metafizykę Tomasza z Akwinu. Przegląd źródeł i opracowań.....	47
Magdalena Płotka Hylemorficzna jedność radości: ujęcie Awicenny i św. Tomasza z Akwinu.....	61
Andrzej T. Kubanowski The Elements of Thomas Aquinas' Theology of the Church in his <i>Commentary on Letter to Ephesians</i>	73
Marian Kowalski Die Architektur der Summa theologiae des Thomas von Aquin.....	87
Marcin Trepczyński The Aquinas's paths of thinking about predestination in the <i>Summa Theologiae</i>	103
Michał Zembrzowski Poznanie Adama i wiedza Chrystusa a intelekt możliwościowy i czynny. Ujęcie Tomasza z Akwinu.....	123
Marcin Sieńkowski Koncepcja intelektu a rozumienie wiary. Zestawienie poglądów Tomasza z Akwinu, Immanuela Kanta i Augusta Comte'a.....	139
Artur Andrzejuk Antropologiczne podstawy etyki.....	157
Tomasz Ćwiertniak Tomizm egzystencjalny Mieczysława A. Krąpca a tomizm konsekwentny Mieczysława Gogacza. Ku analizie porównawczej.....	173
Marian Kryk Ojciec Jacek Woroniecki: Filozoficzne źródła i konsekwencje Rewolucji Francuskiej.....	197
Marcin Karas Filozofia tomistyczna w środowiskach integrizmu katolickiego w Polsce.....	215

Izabella Andrzejuk	
Patriotyzm w etyce tomistycznej	229
Marcin Worek	
Wyznaczniki realizmu filozoficznego w rozumieniu M.A. Krąpca i É. Gilsona	241
Kacper K. Sakowicz	
Spór o koncepcję życia. Polemika Mieczysława A. Krąpca z Kazimierzem Kłósakiem	257
Ewa Agnieszka Pichola	
Dietrich von Hildebrand's Correction of the Teaching on the End of Catholic Marriage	275

Edycje i tłumaczenia

Marek Prokop	
Al-Kindi, <i>Pismo o intelekcie</i>. Wprowadzenie do przekładu z języka arabskiego	297
Michał Zembrzusi	
Al-Kindi, <i>O intelekcie</i>. Wprowadzenie do przekładu z języka łacińskiego	301
Al-Kindi	
<i>Risala fīl-'Aql</i>	308
Al-Kindi	
<i>Pismo o intelekcie</i> (tłum. Marek P. Prokop)	308
Al-Kindi	
<i>De intellectu (et intellecto)</i> (tłum na łac. Dominik Gundissalvi?)	309
Al-Kindi	
<i>O intelekcie (i tym, co poznane intelektualnie)</i> (tłum. Michał Zembrzusi)	309

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold	
Działalność Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2018-2019	323
Izabella Andrzejuk	
Konferencja „Tomizm konsekwentny” z okazji 92. urodzin prof. Mieczysława Gogacza 17 listopada 2018	339
Krzysztof Kalka	
Recenzja: Urszula Wolska, <i>Człowiek rzecz czy osoba?</i> Wydawnictwo von borowiecky, Radzymin 2017, stron 331	343
Maciej Nowak	
Recenzja: Paweł Rojek, <i>Tropy i uniwersalia. Badania ontologiczne</i>, Wydawnictwo Naukowe Semper Warszawa 2019, stron 296	347

Stanisław Janeczek Mieczysław Gogacz – filozof klasyczny. Recenzja: A. Andrzejuk, D. Lipski, M. Płotka, M. Zembrzuski, <i>Mieczysław Gogacz</i> , red. A. Andrzejuk, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie 2019, stron 236; toż w wersji angielskiej, tamże, stron 245	353
Jerzy Tupikowski Recenzja: M.T. Handzel, <i>Teoria poznania samego siebie Hryhorija Sawycza Skoworody</i> , Głogów-Kraków: Theos – Logos 2019, stron 200	361
Nota o autorach.....	365

Table of Contents

Editorial.....	11
Richard Fafara Ideology and Aristotelian philosophy.....	13
Mieczysław Gogacz The truth as a basis for ethics.....	23
Peter A. Redpath Why Western Catholic Higher Education Needs to Recover Its Soul.....	31
Dawid Lipski Teaching of ethics in primary schools – a few remarks.....	37

Dissertations and Articles

Marek P. Prokop Influence of Avicenna's philosophy on the metaphysics of Thomas Aquinas. Review of sources and studies.....	47
Magdalena Płotka Hylomorphic unity of joy: Avicenna's and Thomas Aquinas's accounts.....	61
Andrzej T. Kubanowski The Elements of Thomas Aquinas' Theology of the Church in his <i>Commentary on Letter to Ephesians</i>	73
Marian Kowalski The Architecture of Thomas Aquinas's <i>Summa theologiae</i>	87
Marcin Trepczyński The Aquinas's paths of thinking about predestination in the <i>Summa Theologiae</i>	103
Michał Zembrzuski The Cognition of Adam and Knowledge of Christ in the Context of Potential and Agent Intellect.....	123
Marcin Sieńkowski The conception of the intellect and the understanding of faith. A juxtaposition of the views of Thomas Aquinas, Immanuel Kant and Auguste Comte.....	139
Artur Andrzejuk Anthropological foundations of ethics.....	157
Tomasz Ćwiertniak The Existential Thomism of Mieczysław A. Krąpiec and Consequential Thomism of Mieczysław Gogacz. Perspectives for Comparative Analysis.....	173
Marian Kryk Father Jacek Woroniecki: Philosophical sources and consequences of the French Revolution.....	197
Marcin Karas Thomism in Polish Roman Catholic Integristic movement today.....	215

Izabella Andrzejuk	
Patriotism in thomistic ethics	229
Marcin Worek	
Determinants of philosophical realism according to Étienne Gilson and Mieczysław Albert Krąpiec	241
Kacper K. Sakowicz	
A dispute about the concept of life. Discussion of Mieczysław A. Krąpiec with Kazimierz Kłósak	257
Ewa Agnieszka Pichola	
Dietrich von Hildebrand's Correction of the Teaching on the End of Catholic Marriage	275

Editions and Translations

Marek Prokop	
Al-Kindi, <i>On intellect. Introduction to the Arabic translation</i>	297
Michał Zembrzuski	
Al-Kindi, <i>On intellect. Introduction to the Latin translation</i>	301
Al-Kindi	
<i>Risala fīl-'Aql</i>	308
Al-Kindi	
<i>On intellect</i> (trans. Marek P. Prokop)	308
Al-Kindi	
<i>De intellectu (et intellecto)</i> (trans. from Latin by Dominic Gundissalvi?)	309
Al-Kindi	
<i>On intellect (and what is intellectually cognized)</i> (trans. Michał Zembrzuski)	309

Reports and Reviews

Natalia Herold	
Activities of the Scientific Thomistic Society in the academic year 2018-2019	323
Izabella Andrzejuk	
„Consequential Tomism” conference on the occasion of the 92nd birthday of prof. Mieczysław Gogacz November 17, 2018	339
Krzysztof Kalka	
Rev.: Urszula Wolska, <i>Człowiek rzecz czy osoba?</i> Wydawnictwo von borowiecky, Radzymin 2017, pages 331	343
Maciej Nowak	
Rev.: Paweł Rojek, <i>Tropy i uniwersalia. Badania ontologiczne</i>, Wydawnictwo Naukowe Semper Warszawa 2019, pages 296	347

Stanisław Janeczek	
Mieczysław Gogacz – filozof klasyczny. Review: A. Andrzejuk, D. Lipski, M. Płotka, M. Zembrzuski, <i>Mieczysław Gogacz</i> , ed. A. Andrzejuk, Cracow: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum in Cracow 2019, pages 236; English version, <i>ibidem</i> , pages 245	353
Jerzy Tupikowski	
Review: M.T. Handzel, <i>Teoria poznania samego siebie Hryhorija Sawycza Skoworody</i> , Głogów-Cracow: Theos – Logos 2019, pages 200	361
Note about authors	421

Al-Kindi, *O intelekcie*. Wprowadzenie do przekładu z języka łacińskiego

Al-Kindi (ok. 800-870 r.) uznawany jest za pierwszego filozofa w tradycji i kulturze arabskiej. Jest jednocześnie określany jako ten, który tworzył środowisko myślicieli dokonujących recepcji filozofii greckiej (odrębna szkoła, z którą związane jest powstanie takich dzieł, jak *Księga o przyczynach* czy też *Teologia Arystoteles*)¹. Recepcja ta polegała na opracowaniu nowego słownictwa filozoficznego w języku arabskim. W szkole, którą tworzył tłumaczono dzieła filozofów greckich, dokonywano parafraz, a także komentowano poszczególne dzieła. Al-Kindi jest przede wszystkim znany filozofii zachodniej, jako autor pism

przełożonych na łacinę: *De somno et visione*, *De quinque essentiis*, *De intellectu* a także tych, które w średniowieczu były mu przypisywane, a pozostają anonimowymi, (*De radiis stellarum*, *De mutatione temporum*, *De gradibus*)². Al-Kindi przez średniowiecznych myślicieli łacińskich był kojarzony przede wszystkim z dziełkiem poświęconym podziałom intelektu. Było ono znane w dwóch wersjach łacińskich – *De ratione* (przełożone przez Gerarda z Cremony przed 1187³) oraz *De intellectu* (przełożone albo przez Dominika Gundissalvię przed rokiem 1190⁴ albo przez Jana Hiszpana⁵).

¹ Zob. P. Adamson, *Al-Kindi i recepcja filozofii greckiej*, w: P. Adamson, R.C. Tylor (red.), *Historia filozofii arabskiej*, Kraków 2015, s. 43-44.

² Ch. Burnett, *Arabic philosophical works translated into latin*, w: R. Pasnau, Ch. Van Dyke (red.), *The Cambridge History of Medieval Philosophy*, t. 2, Cambridge University Press 2010, s. 816.

³ *Verbum Jacob Alkindi de intentione antiquorum in ratione, translatum a magistro Gerardo Cremonensi*, w: A. Nagy (red.), „Die philosophischen Abhandlungen des Ja'qub ben Ishāq al-Kindi”, Münster 1897, s. 1-11.

⁴ *Liber Alkindi de intellectu [et intellectu]*, w: A. Nagy (red.), „Die philosophischen Abhandlungen des Ja'qub ben Ishāq al-Kindi”, Münster 1897, s. 1-11.

⁵ D. Campbell, *Arabian Medicine and its Influence on the Middle Ages*, vol 2, London 2001, s. 10.

Traktat *De intellectu* wpisuje się w starożytną tradycję komentatorską perypatetyków, której celem było formułowanie odpowiedzi do fragmentów *De anima* (III, 4-5) Arystotelesa. Komentatorzy prezentowali całościowe ujęcie poznania intelektualnego, w którym scalane były wypowiedzi na temat intelektu możnościowego i czynnego, a także ich aktów i przedmiotów. Do starożytnej tradycji zaliczani byli Aleksander z Afrodyzji, Temistiusz a także Jan Filopon. Zaś po wytyczonej przez Al-Kindiego drodze postępowali Al-Farabi, Awicenna i Awerroes. Wśród myślicieli łańskich taką samą strategię przyjął przede wszystkim Albert Wielki (*De intellectu et intelligibili*). Niezależnie od prób ustalenia tego, od którego z autorów starożytnych zależał w swojej prezentacji Al-Kindi⁶, należy uznać oryginalność jego ujęcia, a także wyjątkowość w stosunku do późniejszych arabskich filozofów⁷.

Tekst Al-Kindiego ma charakter epistolarny i rozpoczyna się od zwrotu skierowanego do nieznanej osoby (1). Zwrot ten wyjaśnia krótkość traktatu, gdyż osoba, do której pisze Al-Kindi wprost prosiła go, o zwięzły wykład zagadnień związanych z poznaniem intelektualnym. Na końcu listu (9) pojawia się wypowiedź Al-Kindiego, który stwierdza, że ten temat można wyczerpać pokazując właśnie podziały intelektów i przebieg poznania intelektualnego.

Sam traktat można podzielić na 3 części – pierwszą (1), którą stanowi akapit wprowadzający, zapowiadający treść, drugą (2-8), będącą trzonem wykładu oraz trzecią część (9-10), podsumowującą i zawierającą *explicit*. W części pierwszej, w pierwszym akapicie Al-Kindi przedstawia podział intelektów, który zostaje rozwinięty w dalszej partii zawierającej uzasadnienia. Część środkowa tego krótkiego traktatu zawiera wyjaśnienie najważniejszych Arystotelesowskich zasad – zarówno metafizycznych, jak i psychologicznych, pochodzących z *De anima* (akapity od 2 do 5). Pozwalają one z jednej strony na zrozumienie poznania intelektualnego, a także na uzasadnienie przyjętego podziału (akapity od 5 do 8). Al-Kindi odwołuje się do Arystotelesa, jednak nie do jego *De anima*, gdyż nie cytuje jego tekstu, a przywołując imię Stagiryty, mówi o podziałach intelektów, których nie on rozwinął.

Na początek wskaźmy na jedną z wypowiedzi Al-Kindiego, która wymaga wyjaśnienia. Chodzi o intencję autora, który na prośbę swojego przyjaciela wyjaśnia teorię intelektów jaką głosili Platon i Arystoteles. Wydaje się, że zadeklarowana intencja Al-Kindiego była daleka od krytycznego odczytania problematyki epistemologicznej, a także od dotarcia do „prawdziwego Platona i Arystotelesa”. Pomijając interpretacje tego, że Al-Kindi chciał godzić Platona i Ary-

⁶ Wśród autorów komentujących traktat Al-Kindiego trwają spory, co do jego zależności od Aleksandra z Afrodyzji i Jana Filopona. Zob. P. Adamson, *Al-Kindi*, Oxford University Press 2007, s. 118-127; T. Stefaniuk, *Al. Kindi i początki filozofii w świecie islamu*, Lublin 2013, s. 222-227.

⁷ Por. D.L. Black, *Psychologia: dusza i intelekt*, w: P. Adamson, R.C. Tylor (red.), *Historia filozofii arabskiej*, s. 294-295.

stoteles, należy zauważyć, że on sam korzystał z neoplatońskich źródeł interpretacji Arystotelesa. Przyjrzenie się bliżej samemu tekstowi przekonuje niemal od razu, że mamy do czynienia z neoplatońskim odczytaniem noetyki arystotelesowskiej. Jeśli tak jest, to nie należy zbyt kruczowo trzymać się deklaracji Al-Kindiego, że przedstawi poglądy Platona i Arystotelesa na temat intelektów, gdyż przedstawi pewną własną, choć odnoszącą się źródłowo do perypatetyckich, interpretację poznania intelektualnego. Nie jest więc tak, że Al-Kindi rozpoczął harmonizowanie myśli platońskiej z arystotelesowską. Raczej bazował już na tradycji perypatetyckiej, którą zinterpretował w ramach własnej kultury, i jako pierwszy wśród filozofów arabskich napisał traktat o intelekcie i poznaniu intelektualnym. Warto podkreślić, że w samym tekście imię Arystotelesa pojawia się pięć razy, w różnych jego częściach, podczas gdy imię Platona pojawia się wyłącznie raz, na samym początku. Przedostatni akapit przynosi uwagę, że przedmiotem wykładu była koncepcja intelektów „pierwszych mędrców”, pierwszych filozofów. W sposób zdecydowany można tę uwagę odczytać jako wskazanie na źródło, z którego pochodzą przedstawione poglądy, a nie że są to poglądy ich twórców.

Al-Kindi wyróżnia cztery rodzaje intelektów. I warto odnotować, że w tekście łaćnińskim, mamy do czynienia

z określeniem *species*, co może oznaczać zarówno „gatunki”, ale także „typy”, czy też wprost „postacie” intelektów. Te cztery rodzaje intelektów zostały wymienione na początku (1) a także pod koniec listu w ramach podsumowania (6-7). Są one następujące:

1) intelekt w akcie (Al-Kindi dodaje określenie, że jest on zawsze w akcie – *semper est in actu*);

2) intelekt w możliwości (Al-Kindi dodaje, że jest w możliwości w duszy – *in potentia est in anima*);

3) intelekt przechodzący z możliwości do aktu (Al-Kindi dodaje, że jest to intelekt, który jest w akcie, ale w duszy, o ile ona poznaje – *in effectu est animae, quem iam adquisiuit*);

4) intelekt ukazujący – *intellectus demonstrativus* (Al-Kindi na koniec dodaje, że pojawia się w duszy na skutek bycia w akcie poznania i może zostać ujawniony dla kogoś innego)⁸.

Analizując ten krótki traktat na temat poznania intelektualnego można skupić uwagę na samej taksonomii intelektów, ale także na czymś, co ostatecznie tę taksonomię tłumaczy, a tym jest zagadnienie formy obecnej w poznającym intelekcie. Al-Kindi podział intelektów wkomponowuje w wyjaśnienie samego poznania intelektualnego (pokazując jego przyczynę oraz przebieg). Poznanie, zarówno zmysłowe jak i intelektualne, wiąże się z uzyskaniem odpowiedniej formy. Jej obecność w duszy z kolei wią-

⁸ Warto odnotować, że wśród polskich autorów, którzy przywołują rodzaje intelektów u Al-Kindiego występują ogromne różnice. Wystarczy odwołać się do dwóch publikacji, które nie ujmują tego, co można odnaleźć w traktacie *De intellectu*. Por. K. Mering, *Al-Kindi*, w: A. Aduszkiewicz, M. Gogacz, *Awicenna i średniowieczna filozofia arabska*, „Opera philosophorum medii aevi”, t. 4, Warszawa 1983, s. 51, 53; L. Szyndler, R. Otsason, *Al-Kindi*, w: Powszechna Encyklopedia Filozofii, t. 1, Lublin 2000, s. 193.

że się z poznaniem w akcie, a nieobecność z byciem w możności (ewentualnie stanem usprawnienia). Poznanie, za każdym razem, jest także uformowaniem odpowiedniej władzy w taki sposób, że staje się ona poznawaną rzeczą (4 – *ensatum igitur in anima est sentiens*; 5 – *igitur intellectus et intellectum sunt unum secundum quod sunt in anima*). Tożsamość ta nie jest identycznością numeryczną, gdyż forma rzeczy w inny sposób jest we władzy i w inny jest w samej rzeczy. W ten sposób forma poznawcza może być w akcie poznania (i w ten sposób mają pierwszy intelekt), drugi intelekt jest względem niej w możności, trzeci intelekt ma ją na sposób usprawnienia, zaś czwarty intelekt będzie w dyspozycji do przekazywania formy na zewnątrz swojego intelektu⁹. Zwróćmy teraz uwagę na poszczególne intelekty.

Pierwszy z intelektów, będący w akcie, jest w traktacie *De intellectu* określony jako inteligencja pierwsza (*intelligentia prima*). Jednak nie można utożsamić tego intelektu z Bogiem (to jest jeden z neoplatońskich rysów noetyki Al-Kindiego – pierwszy intelekt nie jest identyczny z Bogiem). Z całą pewnością jest to odrębna substancja (5), która łączy się z innymi intelektami, aktualizując ich poznawczą możność. Tego rodzaju relacja nie gwarantuje jakiegś obecności w duszy pierwszego intelektu, gdyż w intelekcie ludzkim jest forma w akcie.

Warto odnotować, że w łacińskim tłumaczeniu Al-Kindiego nie ma żadnego określenia pierwszego intelektu jako intelektu czynnego (*intellectus agens*). Tym samym autor ten tylko połowicznie postępowałby za Aleksandrem z Afrodyzji, który oddzielał intelekt czynny od możliwościowego i określał go jako Boga. Podobną drogą będzie postępował Awicenna. Wśród określeń pierwszego intelektu jest jeszcze jedna bardzo ważna uwaga Al-Kindiego – jest on „przyczyną wszystkich intelektów” (6). Oznacza to, że ten intelekt nie czyni rzeczywistości zewnętrznej wobec intelektu, poznawalną, ale wywołuje poznawalność rzeczywistości w duszy. Stanowisko Al-Kindiego jest więc takie, że świat zmysłowy (formy zmysłowe rzeczy) nie może wywołać zmian w intelekcie, a tę zmianę w samym intelekcie ludzkim może wywołać jedynie inteligencja pierwsza. To uzyskanie kontaktu z intelektem pierwszym umożliwił poznanie intelektualne, gdyż to w nim formy poznawcze są w akcie (to jest kolejny neoplatoński akcent myśli Al-Kindiego, gdyż intelekt pierwszy był przyczyną sprawczą poznania intelektualnego)¹⁰.

Drugi z intelektów (*intellectus in potentia*) określa władzę duszy (ma potencjalny charakter), której nie można utożsamić z samą duszą (która jest aktem). Podobnie nie można utożsamić z samą duszą władz poznania zmysłowego.

⁹ Peter Adamson wskazuje, że w przypadku drugiego intelektu mamy do czynienia ze stanem „pierwszej możności”, w przypadku trzeciego intelektu ze stanem „drugiej możności” (może on działać, kiedy chce), ale i zarazem „pierwszego aktu”, a w przypadku czwartego intelektu ze stanem „drugiego aktu” – ukazywania poznania. Jest to interpretacja o tyle interesująca, o ile pokazuje pewną ciągłość ujęcia – od intelektu w możności, przez intelekt w akcie do doskonałości i oddziaływania na innych swoim poznaniem. Zob. P. Adamson, *Al-Kindi*, s. 121-122.

¹⁰ Por. P. Adamson, *Al-Kindi*, s. 124.

Natura drugiego z intelektów jest określona w piątym akapicie trojako: 1) jest to władza, która ma możliwość przyjęcia form i może otrzymać tylko takie, które jest w stanie przyjąć; 2) ten intelekt nie może sam z siebie wykonać pobudzenia do działania, o ile jest w możliwości do niego (inaczej zawsze byłby intelektem w akcie – będzie to mógł spełnić trzeci intelekt); 3) tylko to, co jest w akcie może poruszyć intelekt będący w możliwości do poznawania. To akt inteligencji pierwszej wywołuje akt w intelekcie będącym w możliwości. Efekt tej aktualizacji jest oczywisty – intelekt ludzki staje się intelektem w akcie, inteligencją w akcie (ale nadal nie jest on inteligencją pierwszą)¹¹. Al-Kindi, w dość lapidarny sposób, podkreśla w swoim liście, że intelekt w możliwości musi zwrócić się do inteligencji pierwszej, aby udzieliła poznania (*respexit* – dosłownie „spojrzeć na nią”)¹².

W ten sposób opisany został intelekt trzeci, który w oczywisty sposób jest wyłączenie pewnym sposobem istnienia intelektu w możliwości. Sam Al-Kindi pisze o tym, że intelekt trzeci pojawia się w duszy, gdy intelekt drugi stanie się intelektem w akcie i uzyska formę poznawczą. Łaciński tłumacz użył dwóch określeń, aby oddać naturę tego intelektu: *adquisitio* (7) oraz *adeptio* (8). Z tego powodu w tradycji translatorskiej utrwaliły się określenia intelektu w akcie jako intelektu nabytego, uzyskanego, a przez to usprawnionego. To, że intelekt w akcie zyskuje pewną inną formę i pozwa-

la na zakwalifikowanie do innego rodzaju intelektów zostaje przez Al-Kindiego zapisane w akapicie 8. Pisze on o tym, że ten intelekt pozwala na przechodzenie z możliwości poznania do poznania aktualnego, gdy zechce (*cum voluerit*). Jest to o tyle niejasne, o ile wrócimy do wyjątkowej roli intelektu pierwszego. Czy uzyskanie formy poznawczej, które skutkuje osiągnięciem nowej formy intelektualnej faktycznie wystarcza do tego, aby kolejne akty poznawcze nie potrzebowały oddziaływania inteligencji pierwszej? Al-Kindi tej wątpliwości nie rozwiewa, a rozwiał ją Awicenna¹³ pokazując, że intelekt w możliwości nie jest pamięcią intelektualną i domaga się ciągłej relacji z inteligencją pierwszą. Nie jest pewne, czy Al-Kindi chciał utożsamiać intelekt usprawniony z pamięcią intelektualną, jeśli tak, to intelekt trzeci pozwalał na to, aby przechodzić do aktu poznania, kiedy tylko się chce. W ten sposób trzeci intelekt jest w pewnym aspekcie w możliwości, ale też w pewnym aspekcie w akcie.

Wcześniej wspomniana wątpliwość jest poważna, gdyż dotyczy swoistej autonomii działania intelektu trzeciego – nabytego. Jeśli jakakolwiek działalność intelektualna pochodzi od człowieka, to jej przyczyną powinien być intelekt w akcie, a jej sednem są usprawnienia wykorzystujące nabytą wiedzę. Al-Kindi tego rodzaju interpretację dopuszcza, gdy przywołuje przykład korzystania z umiejętności pisania. W ten sposób ukazuje wyjątkową działalność czwartego rodza-

¹¹ Zob. T. Stefaniuk, *Al-Kindi i początki filozofii w świecie islamu*, Lublin 2013, s. 225.

¹² Por. L. Szyndler, R. Otsason, *Al-Kindi*, s. 192-193

¹³ Zob. T. Stefaniuk, *Al-Kindi i początki filozofii w świecie islamu*, s. 226.

ju intelektu. Budzi on największe wątpliwości, ale przez to pozostaje najbardziej oryginalnym pomysłem Al-Kindiego. Najpierw niejasne jest samo określenie tego intelektu. Tłumacz łaciński oddał go jako *intellectus demonstrativus*, czego raczej nie można oddać wedle kategorii logicznych (sylogizm demonstratywny), ale jako „ukazujący”, czy też „wyjaśniający”. Ten zwrot „intelekt ukazujący” może mieć oczywiście znaczenie logiczne, o ile weźmiemy pod uwagę aspekt działalności intelektualnej związanej z wykazywaniem komuś naszego poznania. Tego rodzaju działalność można opisać mianem działalności rozumu (rozumowania) – wykazywania czegoś, uzasadniania, wyjaśniania przez odwołanie się do zasad. Przykład osoby piszącej podany przez Al-Kindiego pozwala na taką interpretację, gdyż „czyni jawnym pismo utwierdzone w duszy” i wyprowadza je z niej, kiedy chce. Intelekt czwarty byłby więc działalnością prezentowania wiedzy uzyskanej w akcie poznania. W ten sposób uzyskane formy poznawcze i nabyte w związku z nimi usprawnienia intelektualne prowadzą intelekt do ukazywania i wyrażania, „demonstrowania” tego poznania na zewnątrz, innym ludziom.

Wątpliwości jednak wiążą się określeniami tego czwartego intelektu, które pojawiają się na początku listu (1). Intelekt ten miałby być podobny „do zmysłu, ze względu na pokrewieństwo zmysłu w odniesieniu do prawdy i ponieważ przez niego łączy się ze wszyst-

kim”. Ta wypowiedź w pewien sposób neguje powyższą interpretację i w żaden sposób nie pozwala na określenie tego intelektu jako „ukazującego”. Zrozumiałe są wypowiedzi Arystotelesa, który w *De anima* stosowała specyficzną drogę heurystyczną, gdyż gdy mówił o intelekcie stale odwoływał się do poznania zmysłowego¹⁴. Zrozumiałe jest także twierdzenie Arystotelesa o zależności poznania intelektualnego od poznania zmysłowego, jak również o tym, że poznanie intelektualne oparte na zmysłowym jest prawdziwe. Jednak tutaj Al-Kindi wyraża coś innego, co pozostaje niezrozumiałe. Jedyna droga interpretacyjna polega w tym, że czwarty intelekt wyraża sposób komunikacji podmiotu, który nabył formy poznawcze i przekazuje je innym podmiotom. Ale czy zmysły czynią to samo i czy intelekt miałby być w tym do nich podobny? Być może Al-Kindi akcentuje to, że poprzez zmysły możliwe jest uzewnętrznianie dokonanego poznania intelektualnego¹⁵.

Warto na koniec odnotować, że Albert Wielki w swojej *Summa de creaturis*, przywołując różne podziały intelektów, odwołuje się do Al-Kindiego. Co istotne, wiąże stanowisko Al-Kindiego z Al-Farabim i Awicenną, pokazując, że „intelekt ukazujący” (*intellectus demonstrativus*) jest identyczny z intelektem usprawnionym (*intellectus in habitu*). Dla Alberta wyróżnienie przez Al-Kindiego dwóch różnych intelektów było zbędne. Ale ciekawą rzeczą jest zreferowanie zasadniczych twierdzeń traktatu *De intel-*

¹⁴ Zob. Arystoteles, *O duszy* III, 4 (429a 14-18; 29-31), w: tenże, *Dzieła wszystkie*, t. 3, tłum. P. Siwek, Warszawa 1992, s. 123-124.

¹⁵ Zob. T. Stefaniuk, *Al-Kindi i początki filozofii w świecie islamu*, s. 227.

lectu Al-Kindiego: „Odnosząc się do drugiego podziału, który pochodzi od Al-Kindiego, należy powiedzieć, że wśród tych, które są wymagane do doskonałego wznoszenia się do aktu przyjmuje on: (1) to, co porusza; (2) przedmiot poruszany; (3) forma uzyskana przez ruch, (4) działania, które wynikają z formy. Wszystko bowiem wówczas jest doskonałe, gdy może ukończyć swoje działania, jak mówi Jan Damasceński. I jako poruszający jest intelekt czynny, jako przedmiot poruszany jest intelekt możliwościowy, jako forma nabyta przez ruch występuje intelekt, który staje się w akcie, zaś za działania odpowiada intelekt ukazujący. I w ten sposób ponownie staje się jasne, że pod nazwą tego, który staje się w akcie ujmuje Al-Kindi ten intelekt, który Awicenna nazywał intelektem nabytym w sprawności»¹⁶. Albert Wielki nie przywiązywał więc specjalnej uwagi do użytego przez tłumacza łańskiego określenia *intellectus demonstrativus* i podkreślił, że przez niego ujawniają się jakiegokolwiek działania intelektualne.

Choć przekład *De intellectu* Al-Kindiego nie oddziaływał w sposób znaczący na myślicieli łańskiego średniowiecza, to nie jest też tak, że nie pozostał bez echa. Był tym, który zapoczątkował komentowanie i rozwijanie myśli arystotelesowskiej wśród arabów, a później był wymieniany wśród największych myślicieli związanych z arabskim obszarem kulturowym. Wyjaśnienie noetyki Arystotelesa przez Al-Kindiego jest interesujące i wiąże się z chęcią oddzielenia przyczyny ludzkiego poznania od intelektu możliwościowego, ale także od samej rzeczywistości zmysłowej, która nie może umożliwiać poznania. Myśl Al-Kindiego powinna być odczytywana jako niezwykle ważna zapowiedź rozważań jego następców: Al-Farabiego, Awicenny i Awerroesa¹⁷.

¹⁶ Zob. Albert Wielki, *Summa de creaturis II (De homine)*, q. 54, a. 1, w: *Opera omnia*, t. 35, ed. S.C.A. Borgnet, Parisii 1896, s. 451. „Ad secundam divisionem quae est Alkindii, dicendum quod accipitur penes ea quae exiguntur ad perfectionem potentiae agredientis in actum, quae sunt movens, et mobile, et forma acquisita per motum, et opera secundum formam illam. Unumquodque enim tunc est perfectum, cum propriam potest complere operationem, ut dicit Damascenus, et penes movens est intellectus agens, penes mobile vero possibilis, penes formam acquisitam per motum est intellectus qui fit in effectu, penes operationes autem est intellectus demonstrans. Et sic iterum patet, quod sub illo qui fit in effectu, comprehendit Alkindius eum quem vocat Avicenna *in habitu adeptum*”.

¹⁷ Zob. P. Adamson, *Al-Kindi i recepcja filozofii greckiej*, s. 51.

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-4070>

Izabella Andrzejuk – dr, do roku 2017 wykładowca w Wyższej Szkole Stosunków Międzynarodowych i Amerykanistyki oraz Wyższej Szkole Komunikowania, Politologii i Stosunków Międzynarodowych w Warszawie. Jest autorką ponad sześćdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-2580>

Tomasz Ćwiertniak – mgr filozofii i politologii, absolwent Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Magisterium z politologii uzyskał w 2011 r. na podstawie pracy „Człowiek, społeczeństwo, państwo w myśli o. M.A. Krąpca” (promotor: prof. dr hab. Wojciech Kaute), zaś magisterium z filozofii w 2018 r. na podstawie pracy „Tomizm konsekwentny Mieczysława Gogacza na tle dziejów tomizmu” (promotor: prof. zw. dr hab. Andrzej Noras). Obecnie doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, gdzie przygotowuje rozprawę poświęconą analizie porównawczej tomizmu egzystencjalnego M.A. Krąpca i tomizmu konsekwentnego M. Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9515-6168>

Richard Fafara – dyplom magistra i doktora filozofii zrobił na Uniwersytecie w Toronto (Kanada). Studiował również na Sorbonie w Paryżu oraz Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Jest autorem, m.in., monografii *The*

Malebranche Moment: Selections from the Letters of Étienne Gilson & Henri Gouhier (1920-1936).

Mieczysław Gogacz – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (dawnej Akademii Teologii Katolickiej). Stworzył konsekwentną odmianę tomizmu egzystencjalnego. W jego ramach broni teorii aktu istnienia i zasady niesprzeczności, tezy o odrębności i wewnętrznej jedności jednostkowych bytów oraz wynikającego z tych twierdzeń realizmu i pluralizmu bytowego. Zaproponował szereg doprecyzowań w dyscyplinach filozoficznych, takich jak filozofia bytu, antropologia filozoficzna, etyka i pedagogika. Formułował podstawy etyki zawodowej lekarza, żołnierza, funkcjonariusza Straży Granicznej; wykładał te etyki na AM, WAT i UW. Uczestniczył w debatach publicznych na temat ochrony życia, etyki zawodowej, racji stanu, polityki kulturalnej i naukowej państwa. Wykaz publikacji M.Gogacza obejmuje prawie 1000 pozycji.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0517-0781>

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4761-9495>

Stanisław Janeczek – ks. prof. dr hab. Profesor Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Swoje badania koncentruje przede wszystkim na historii filozofii nowożytnej, zwłaszcza wieku XVII i XVIII, historii filozofii polskiej XVIII i XX w. i historii oświaty. Zajmuje się też dziejami filozofii w środowisku KUL oraz redaguje monumentalną serię wydawniczą pt. *Dydaktyka Filozofii*.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3458-8634>

Krzysztof Kalka – dr hab. prof. nadzwyczajny Państwowej Uczelni Stanisława Staszica w Pile. Zajmuje się badaniami dotyczącymi wzajemnych relacji wykształcenia i wychowania. Autor wielu publikacji z zakresu filozofii średniowiecznej, teologii, antropologii, etyki, etyki zawodowej. Interesuje się problematyką sprawności moralnych, etyką zawodową, relacjami. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m.in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), a także prace: *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), liczne artykuły (45) oraz przekłady (43).

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2288-9512>

Marian Kowalski – absolwent germanistyki w Instytucie Germanistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Tam również kontynuuje studia jako doktorant. W kręgu jego zainteresowań badawczych są zagadnienia z pogranicza lingwistyki i filozofii, zwłaszcza z filozofii św. Tomasza z Akwinu. Podejmował studia porównawcze metafizyki Tomasza z fenomenologią Edyty Stein.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3783-256X>

Marian Kryk – absolwent Wydziału Prawa i Administracji UMCS oraz Wydziału Filozofii KUL Jana Pawła II na kierunku Retoryka Stosowana. Doktorant na Wydziale Filozofii w Katedrze Filozofii Kultury i Sztuki KUL Jana Pawła II. Przygotowuje rozprawę pod kierunkiem prof. dra. hab. Piotra Jaroszyńskiego dotyczącą personalistycznej koncepcji kultury w ujęciu o. Jacka Woronieckiego. Interesuje się myślą o. J. Woronieckiego, metafizyką i antropologią filozoficzną.

Andrzej T. Kubanowski – doktor nauk teologicznych, specjalista z zakresu teologii moralnej i bioetyki, nauczyciel akademicki na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu, zawodowy copywriter. Członek Stowarzyszenia Teologów Moralistów, Polskiego Towarzystwa Teologicznego, Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego i Pracowni Tomizmu Biblijnego UMK. Autor kilkunastu artykułów z zakresu teologii moralnej Tomasza z Akwinu i chrystianologii moralnej. Do jego zainteresowań badawczych należą tomizm biblijny, średniowieczna etyka i teologia moralna, antropologia teologiczna i filozoficzna, antropologiczne podstawy bioetyki.

Dawid Lipski – dr, stopień doktora nauk humanistycznych uzyskał w 2014 r. na podstawie rozprawy *Spór między Tomaszem z Akwinu i Janem Peckhamem o jedność formy substancjalnej w człowieku. Źródła i konsekwencje*. Stypendysta Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego (Liechtenstein), Fundacji Lanckorońskich z Brzezia (Londyn) oraz Deutscher Akademischer Austausch Dienst (Kolonja). Redaktor w czasopiśmie „Pro Fide, Rege et Lege”, oraz w „Roczniku Tomistycznym”. Adiunkt w Wyższej Szkole Kryminologii i Penitencjarystyki w Warszawie.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2136-0622>

Maciej Nowak – urodzony 24 kwietnia 1997 roku, ukończył II Liceum Ogólnokształcące imienia Stefana Żeromskiego w Tomaszowie Mazowieckim. W 2016 roku rozpoczął studia na Politechnice Warszawskiej na kierunku Elektrotechnika. Później postanowił zrealizować swoje zainteresowania i został studentem filozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Interesuje się filozofią analityczną, historią filozofii i muzyką.

Ewa Agnieszka Pichola – mgr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Obecnie doktorantka, kontynuuje badania w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przygotowuje rozprawę, w której analizuje dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w pismach niemieckiego fenomenologa. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a dokładnie filozoficznych podstaw koncepcji psychologicznych i antropologicznych aspektów prawdy. Publikuje, uczestniczy w konferencjach, tłumaczy w j. angielskim.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6078-7384>

Magdalena Płotka – dr hab, prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Kierownik (p/o) Katedry Historii Filozofii Polskiej. Z-ca redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013) oraz *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI* (Warszawa 2016). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6993-2178>

Marek Prokop – dr, historyk filozofii, bibliotekoznawca, arabista. Studiował historię filozofii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w latach 1969-1974, zakończone magisterium u prof. M. Gogacza. Doktoryzował się ze średniowiecznej filozofii arabskiej u prof. M.-T. d'Alverny na Uniwersytecie w Poitiers w 1978 roku. Po doktoracie kierował działem rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu (do 1991). Od 1995 r. jest pracownikiem naukowym Zakładu Biografistyki Polonijnej PUNO. W 2009 r. opublikował zbeletryzowaną opowieść o filozofii, zbudowaną na kanwie podróży do różnych krajów, kultur i środowisk, zatytułowaną *Podróże z Awicenną*.

Peter Redpath – jest rektorem Adler-Aquinas Institute; jest również dyrektorem Aquinas School of Leadership, kierownikiem studiów tomistycznych w Holy Apostles College and Seminary (USA); a także aktywnym badaczem na Uniwersytecie Abat Oliba w Barcelonie (Hiszpanii).

Kacper K. Sakowicz – doktorant na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (KUL). Stypendysta Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2015/2016), Laureat Złotej Nagrody im. Prof. Mieczysława Gogacza za pracę maderską oraz laureat programu stypendialnego im. Prof. Stefana Swieżawskiego. Jego zainteresowania filozoficzne ogniskują się wokół metafizyki i filozofii społecznej. Jest uczniem księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4721-3762>

Marcin Sieńkowski – kapłan diecezji łękiej, doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii, prefekt i wykładowca przedmiotów filozoficznych w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Łękiej, interesuje się metafizyką, filozofią religii, relacją wiara-rozum i problematyką powołania, jest uczniem prof. dra hab. Piotra Jaroszyńskiego i absolwentem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0679-5006>

Marcin Trepczyński – dr, adiunkt w Zakładzie Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Instytutu Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego, członek zespołu dr Magdaleny Bieniak przygotowującego edycje krytyczne *Quaestiones Theologiae* Stefana Langtona i studia dot. twórczości tego myśliciela (<http://langton.uw.edu.pl>). Autor publikacji m.in. z zakresu XII- i XIII-wiecznej filozofii, logiki i teologii, w tym książki *Ścieżki myślenia Alberta Wielkiego i Tomasza z Akwinu*, a także edukacji filozoficznej. Od 2019 r.

redaktor naczelny Edukacji Filozoficznej. Uczeń prof. Mieczysława Boczara i dr. Adama Górniaka.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0612-2597>

Jerzy Tupikowski – ks. dr hab., profesor Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Badania naukowe koncentruje na metafizyce, zwłaszcza w jej nurcie klasycznym (realistycznym) oraz na teologii naturalnej. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1086-5000>

Marcin Worek – absolwent studiów filozoficznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Współpracownik katolickiego czasopisma dla młodych „Adeste”, autor artykułów dotyczących problematyki filozoficznej, antropologicznej i teologicznej. Reprezentant lubelskiego oddziału fundacji „Deo et Patriae” im. o. prof. Mieczysława A. Krąpca. Swoje zainteresowania naukowe skupia wokół realizmu filozoficznego, tomizmu, zagadnień metafizycznych i metaprzmiotowych.

Michał Zembrzuski – dr, asystent w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pracę doktorską poświęcił tematyce zmysłów wewnętrznych w koncepcji św. Tomasza z Akwinu. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. Najnowsza jego publikacja to: *Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*, „Liberi libri”, Warszawa 2019, stron 404.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4647-479X>